ΠΟΙΟΙ ΗΤΑΝ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΠΟΛΕΜΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΤΡΕΜΠΕΝΙΣΤΕ;

01

Πώς συνδέονται οι επτά Πέρσες αξιωματούχοι που μετά το 513 π.Χ. ζήτησαν από τον βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα Α' γην και ύδωρ υπέρ του Δαρείου με τους αρχαϊκούς τάφους στο χωριό Τρεμπένιστε της πΓΔΜ που ήρθαν στο φως το 1918;

01 Χάρτης περιοχής Τρεμπένιστε.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΠΑΠΑΖΩΗΣ
Ιστορικός ερευνητής

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΗΡΟΔΟΤΟ, ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟταγή των Παιόνων στους Πέρσες το 513 π.Χ., ο Πέρσης στρατηγός Μεγάβαζος απέστειλε από την περιοχή της Μυρκίνου στον κάτω ρου του Στρυμόνα ποταμού, όπου βρισκόταν, στη Μακεδονία επτά αξιωματούχους αγγελιαφόρους, που ήταν οι επισημότεροι στο στράτευμα μετά από αυτόν, «για να ζητήσουν από το βασιλιά Αμύντα Α' γην και ύδωρ υπέρ του Δαρείου».[1] Οι Πέρσες απεσταλμένοι είχαν φέρει μαζί τους ακολουθία υπηρετών και πολλές αποσκευές.

Ο Αμύντας Α' δέχτηκε στις Αιγές (Βεργίνα) την περσική αντιπροσωπεία και πιεζόμενος, κατά τον Ηρόδοτο, από το γεγονός ότι οι Πέρσες είχαν υποτάξει όλες τις θρακικές φυλές και πολλές ελληνικές αποικίες και είχαν φτάσει μέχρι τον Στρυμόνα, αναγκάστηκε να ανταποκριθεί θετικά στο τελεσίγραφο, όπως θα λέγαμε σήμερα, του Δαρείου. Το αποτέλεσμα ήταν η Μακεδονία να χάσει την ανεξαρτησία της από το 513 ως το 479 π.Χ. περίπου, διάστημα κατά το οποίο βρέθηκε κάτω από την περσική κυριαρχία με την παρουσία στο έδαφός της διοικητικών αρχών και περσικού στρατού.

Στην περσική αντιπροσωπεία ο Αμύντας Α' προσέφερε πλούσια φιλοξενία, παραθέτοντας μεγαλοπρεπές δείπνο και ικανοποιώντας στη συνέχεια, με πολύ μεγάλη δυσφορία, τα επιπλέον αιτήμα-

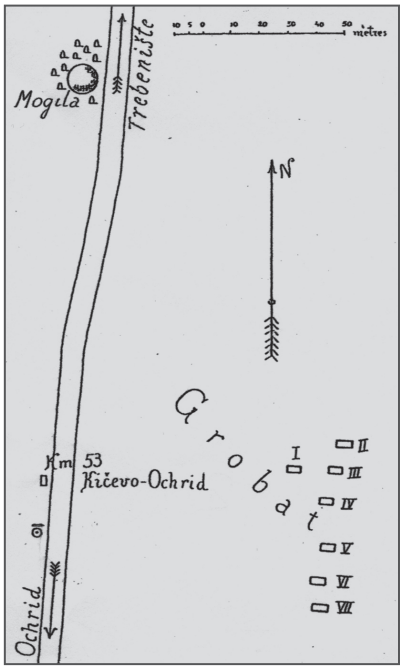

02

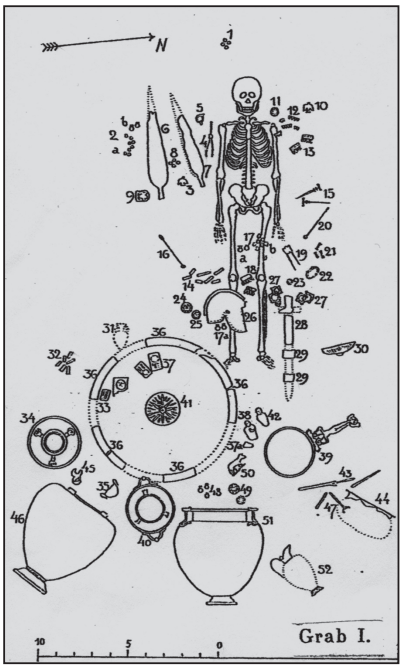

03

04

02 Σκαρίφημα της νεκρόπολης Τρεμπένιστε, όπου σημειώνεται η θέση των επτά τάφων.

03 Κάτοψη του πρώτου τάφου, όπου σημειώνονται τα λείψανα του νεκρού και τα πλούσια κτερίσματα.

04 Χρυσό νεκρικό προσωπείο του 6ου αι. π.Χ. Βρέθηκε στην πόλη Νινευή της Περσίας (Βρετανικό Μουσείο).

τά τους που αναφέρονταν στη συμμετοχή στο δείπνο αυτό και των συζύγων των Μακεδόνων επισήμων.[2] Οι Πέρσες αξιωματούχοι, κατά τον Ηρόδοτο, καταχρώμενοι της φιλοξενίας, επέδειξαν προς τις Μακεδονίτισσες συζύγους και αδερφές των επισήμων που προσήλθαν στο δείπνο, εντελώς ανάρμοστη συμπεριφορά, με ανήθικες διαθέσεις, θρασύτατες προκλήσεις και άσεμνες χειρονομίες. Υπό την επήρεια μέθης και παρουσία του βασιλιά, του διαδόχου και άλλων αξιωματούχων επιχείρησαν να φιλήσουν τις γυναίκες και αδελφές τους και να θωπεύσουν τα στήθη τους.

Οι εκδηλώσεις αυτές θεωρήθηκαν άκρως προσβλητικές για τα αυστηρά ήθη και την αξιοπρέπεια των Μακεδόνων και προκάλεσαν την άμεση αντίδραση του νεαρού τότε διαδόχου Αλέξανδρου Α'. Ο Αλέξανδρος δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί και εν αγνοία του πατέρα του, που δυσφορούσε και ο ίδιος με τα όσα έβλεπε, έθεσε σε εφαρμογή μυστικό σχέδιο με αποτέλεσμα να εξοντωθούν οι επτά Πέρσες αξιωματούχοι με τους ακολούθους και τους υπηρέτες τους[3] και να εξαφανιστούν τα ίχνη τους μαζί με τις αποσκευές τους. Τις επίμονες έρευνες για την ανεύρεση της ομάδας των Περσών αξιωματούχων ο Αλέξανδρος Α' κατόρθωσε να τις αναστείλει χάρη στην ευφυία του, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, δωροδοκώντας αδρά τον μεγιστάνα Βούβαρη που είχε οριστεί αρχηγός των αναζητούντων τους απωλεσθέντες Πέρσες και στον οποίο έδωσε σκοπίμως ως σύζυγο την αδελφή του Γυγαία.[4] Με τις ενέργειές του αυτές συγκαλύφθηκε και αποσιωπήθηκε η εξαφάνιση των επτά Περσών απεσταλμένων.

Ο Αλέξανδρος Α', όπως αποδείχτηκε, ήταν ένας νέος άνδρας με υψηλό φρόνημα και εθνικές ευαισθησίες, που είχε πλήρη επίγνωση της ελληνικής καταγωγής του, την οποία διακήρυσσε με περηφάνια. Έλαβε μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες και η νικηφόρα συμμετοχή του σε αυτούς αποτέλεσε γεγονός πανελλήνιας απήχησης. Ο Πίνδαρος μάλιστα αφιέρωσε σε αυτό τους γνωστούς θαυμάσιους εγκωμιαστικούς στίχους του. Αργότερα, ως βασιλιάς της Μακεδονίας, ο Αλέξανδρος προσέφερε σημαντικότατες εθνικές υπηρεσίες στα Τέμπη (480 π.Χ.) και στις Πλαταιές (479 π.Χ.) στους μαχόμενους κατά των Περσών συνέλληνες του νότου.[5]

Οι αρχαϊκοί τάφοι στο Τρεμπένιστε

Όπως αναφέρουν οι καθηγητές αρχαιολογίας Α. Κεραμόπουλος[6] και B. D. Filow,[7] το 1918 τυχαία, κατά τη διάνοιξη δρόμου κοντά στο χωριό Τρεμπένιστε βόρεια της λίμνης Οχρίδας (πΓΔΜ), περιοχή η οποία, κατά τον Θουκυδίδη και τον Στράβωνα,[8] υπαγόταν στην αρχαία Λυγκιστίδα και από την εποχή του Αλεξάνδρου Α' αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα της αρχαίας Μακεδονίας, εντοπίστηκαν το 1918 από τον βουλγαρικό στρατό επτά αρχαϊκοί τάφοι.

Στους τάφους αυτούς βρέθηκαν ισάριθμοι άκαφτοι σκελετοί ανδρών πολεμιστών, οι οποίοι εκτός από την πανοπλία τους έφεραν χρυσοποίκιλτα κοσμήματα. Τα κτερίσματα αυτά από χρυσό και άργυρο ήταν πολλά και περίτεχνα. Αποτελούνταν από δαχτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια, αλυσίδες, χρυσά νεκρικά προσωπεία, χρυσά χειρόκτια, μικρά ομοιώματα αλόγων, επιστήθιες πλάκες και κράνη του λεγόμενου ιλλυρικού τύπου. Βρέθηκαν επίσης πολύχρωμα υάλι-

να αλάβαστρα, ειδώλια γυναικών, αγγεία διαφόρων τύπων, μεταξύ των οποίων και ορισμένα ελληνικής κατασκευής, καθώς και άλλα πολλά με χαρακτηριστικό στοιχείο τις πολλές ανάγλυφες ή εγχάρακτες μαργαρίτες (ρόδακες). Δεν αναφέρθηκε αν βρέθηκαν θώρακες και κνημίδες.

Μια εντύπωση για το χώρο όπου βρέθηκαν τα παραπάνω κτερίσματα μαζί με τους τάφους, μπορεί να σχηματίσει κανείς από το χάρτη της περιοχής του Τρεμπένιστε, το σκαρίφημα της νεκρόπολης Τρεμπένιστε και την κάτοψη του τάφου Ι (εικ. 1, 2, 3).

Σε μερικά από τα ευρήματα αυτά αποδόθηκε ιλλυρική, αιγυπτιακή, ελληνομικρασιατική (ιωνική), ελληνομακεδονική, κορινθιακή ή και μυκηναϊκή ακόμη προέλευση. Ο Βούλγαρος αρχαιολόγος, καθηγητής B. Filow, μεταξύ των πρώτων που ασχολήθηκαν με τους τάφους αυτούς, γράφει ότι: «δεν πρόκειται περί νεκροταφείου συνοικισμού τινός, αλλά περί μεμονωμένων τάφων οφειλόμενων σε έκτακτο γεγονός». Τα ευρήματα αυτά, που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Σόφιας, χρονολογούνται από τον Filow στο β' μισό του 6ου αιώνα π.Χ., ενώ οι τάφοι στο τέλος του ίδιου αιώνα.[9]

Στο 6ο Διεθνές Συμπόσιο για τη Μακεδονία, που πραγματοποιήθηκε το 1999 στη Θεσσαλονίκη, ο Γιουγκοσλάβος καθηγητής αρχαιολογίας Rastko Vasic ανακοίνωσε, μεταξύ άλλων, ότι ύστερα από ανασκαφές που έγιναν το 1930-34 στον ίδιο χώρο, αποκαλύφθηκαν ακόμα έξι νέοι πριγκιπικοί –όπως τους ονομάζει– τάφοι, με νεκρούς και κτερίσματα όμοια με τους προηγούμενους επτά, που πιθανολογείται ότι ανήκαν στους ακολούθους. Σε κάποια απόσταση από τους έξι βρέθηκαν άλλοι εννέα τάφοι με φτωχά κτερίσματα, τα οποία προφανώς θα ανήκαν στο υπηρετικό προσωπικό.[10]

Το 1953-54 και το 1972, κατά τη διάρκεια ανασκαφών στον ίδιο χώρο, αποκαλύφθηκαν και άλλοι τάφοι που δεν μπορούσαν όμως να συγκριθούν με τον πλούτο και τη μεγαλοπρέπεια των ευρημάτων των 13 πριγκιπικών τάφων. Τα νεότερα αυτά ευρήματα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βελιγραδίου.[11] Οι νεκροί των ταφών αυτών δεν είχαν υποστεί καύση. Βρέθηκαν μόνο ίχνη καμένων οστών.

Για τη συγκεκριμένη νεκρόπολη, ο καθηγητής Vasic σημειώνει ότι χάρη

05

06

05-06 Κράνη με διακοσμητική ταινία στο άνοιγμα του προσώπου. Βρέθηκαν στους αρχαϊκούς τάφους του Τρεμπένιστε (ΠΓΔΜ). Και τα δύο έχουν ως πρότυπο όμοιο τύπο του κορινθιακού και πελοποννησιακού κράνους (Μουσείο Σόφιας).

07

08

07-08 Κράνη κορινθιακού και πελοποννησιακού τύπου του 7ου-5ου αι. π.Χ., όμοια με τα παραπάνω 5-6 (Μουσείο Ολυμπίας).

στον πλούτο, την ποικιλία και τη σύνθεση του υλικού προκαλεί ερωτήματα που παραμένουν μέχρι σήμερα αναπάντητα.

Ήταν Πέρσες οι νεκροί του Τρεμπένιστε;

Οι διαπιστώσεις και οι απόψεις των B. Filow και R. Vasic, σε συνδυασμό με τις σχετικές πληροφορίες του Ηροδότου και τα ταφικά κτίσματα και κτερίσματα μάς έχουν πείσει ότι οι νεκροί του Τρεμπένιστε, που σχετίζονται άμεσα με τα χρυσοποίκιλτα ευρήματα των ταφών, είναι μάλλον βέβαιο ότι ήταν Πέρσες.

Για το αν ανήκαν ή όχι οι Πέρσες αυτοί στην ομάδα των επτά αξιωματούχων αγγελιαφόρων, στους οποίους αναφερθήκαμε, προκύπτουν τα εξής στοιχεία:

α) Μεταξύ των νεκρών στους τάφους αυτούς δεν βρέθηκαν παλλακίδες, που σε κάθε περίπτωση ακολουθούσαν τις περσικές εκστρατείες. Αυτό σημαίνει ότι οι νεκροί δεν είχαν φονευθεί σε κάποια εκστρατεία, αλλά το πιθανότερο ήταν να είχαν χάσει τη ζωή τους σε βραχύχρονη διπλωματική αποστολή, όπως ήταν αυτή που τους οδήγησε στη Βεργίνα, όπου πράγματι δεν αναφέρεται από τον Ηρόδοτο παρουσία παλλακίδων στο δείπνο που είχε παρατεθεί προς τιμήν τους από το βασιλιά Αμύντα.

β) Η χρονολόγηση των κτερισμάτων και των τάφων στο β' μισό ή στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. συμπίπτει με το χρόνο εξαφάνισης της ομάδας αυτής που συνέβη το 513 π.Χ.

γ) Ο τρόπος κατασκευής των τάφων σε βάθος 2 μ. και μακριά από κατοικημένη περιοχή αποτελεί μέτρο ασφαλείας για τον εντοπισμό τους και την αποφυγή ενδεχόμενων ενοχοποιητικών στοιχείων.

δ) Το γεγονός ότι δεν είχαν υποστεί καύση οι νεκροί σχετίζεται με τις περσικές ταφικές συνήθειες, σύμφωνα με τις οποίες, κατά τον Ηρόδοτο και τον Στράβωνα, οι νεκροί δεν καίγονταν αλλά θάβονταν τοποθετημένοι σε μέλι ή κερί.[12]

ε) Ο πλούτος του υλικού (κτερισμάτων) στους τάφους του Τρεμπένιστε δικαιολογείται από τις πληροφορίες του Ηροδότου ότι «οι ίδιοι [σσ. επτά Πέρσες αξιωματούχοι] και η ακολουθία τους είχαν μαζί τους οχήματα, υπηρέτες και πολλές αποσκευές που εξαφανίστηκαν μαζί τους».

στ) Μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα ότι οι ολιγάριθμοι αυτοί αρχαϊκοί τάφοι με τους νεκρούς τους δεν μπορεί να είναι άσχετοι με την ολιγομελή επίσης ομάδα των Περσών αξιωματούχων, στην οποία αναφέρεται ο Ηρόδοτος.

Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν κατά πάσα πιθανότητα για πραγματική και

09 Χρυσό νεκρικό προσωπείο από το θησαυρό του Όξου 5ος-4ος αι. π.Χ. (Βρετανικό Μουσείο).

10 Χάλκινο κράνος με χρυσή διακοσμητική ταινία στο άνοιγμα του προσώπου. Βρέθηκε στους αρχαϊκούς τάφους του Τρεμπένιστε. Έχει ως πρότυπο όμοιο τύπο του κορινθιακού και του πελοποννησιακού κράνους. Μουσείο Σόφιας.

11 Χάλκινο κράνος κορινθιακού τύπου. Οι παραγναθίδες κοσμούνται με ιππείς και στο μέτωπο παριστάνεται επίθεση λεόντων σε αγριόχοιρο. 530 π.Χ. περίπου. Μουσείο Ολυμπίας.

09

10

11

όχι συμπτωματική ομοιότητα και επαληθεύουν τον δρα Filow, ο οποίος αποφαίνεται ότι «πρόκειται περί μεμονωμένων τάφων, οι οποίοι οφείλονται σε έκτακτο γεγονός».

Η προέλευση των κτερισμάτων των τάφων του Τρεμπένιστε

Στα μουσεία Θεσσαλονίκης, Βεργίνας, Πέλλας και Αιανής, αλλά και σε άλλα μουσεία της Ελλάδας, βλέπουμε να εκτίθενται αρκετά ευρήματα ορισμένα από τα οποία, κατά τους αρχαιολόγους, παρουσιάζουν ομοιότητες με εκείνα του Τρεμπένιστε: κράνη, χρυσά προσωπεία, χρυσά χειρόκτια κ.ά.

Για το ίδιο θέμα ο δρ Vasic γράφει ότι «είναι δύσκολο να βρεθεί ένα κόσμημα στο Τρεμπένιστε, που να μην έχει αντίστοιχο παρόμοιό του στην περιοχή της Θεσσαλονίκης». Τα περισσότερα ευρήματα (κυρίως κοσμήματα) των τάφων είναι περσικοφοινικικής προέλευσης και, όπως μπορεί να αποδειχθεί, μερικά είναι όμοια με εκείνα που βρίσκονται και σε μουσεία της Ασίας, της Αμερικής και της Ευρώπης. Ενδεικτικά αναφέρουμε: α) Χρυσά νεκρικά προσωπεία δεν χρησιμοποιούνταν μόνο σε μυκηναϊκούς βασιλικούς τάφους αλλά, λόγω αιγυπτιακών ταφικών επιρροών που προέκυψαν από την κατοχή της Αιγύπτου από τους Ασσύριους και τους Πέρσες τον 7ο και τον 6ο αι. π.Χ., χρησιμοποιούνταν και σε ασιατικές χώρες. Στο Μουσείο του Λούβρου υπάρχει χρυσό νεκρικό προσωπείο από την Ορθωσία της Φοινίκης, του 1000 π.Χ. Στο Βρετανικό Μουσείο υπάρχουν άλλα τρία, από τα οποία τα δύο από την πόλη Νινευή της Περσίας, του 6ου αι. π.Χ., και το τρίτο από το θησαυρό του Όξου, του 5ου-4ου αι. π.Χ. (εικ. 9).

β) Τα κράνη δύο τύπων που βρέθηκαν στους τάφους, μερικά από τα οποία στο άνοιγμα του προσώπου έχουν χρυσή διακοσμητική ταινία δεν είναι ιλλυρικής, όπως λανθασμένα τα χαρακτηρίζουν οι αρχαιολόγοι, αλλά, κατά τον Ηρόδοτο,[13] είναι φοινικικής προέλευσης και μάλιστα «ομοιοτάτης κατασκευής με τα ελληνικά» (εικ. 5, 6, 10). Ως πρότυπα για την κατασκευή τους εκτιμάται ότι χρησιμοποιήθηκαν δύο όμοιοι τύποι κορινθιακού και πελοποννησιακού κράνους του 7ου-5ου αι. π.Χ., που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ολυμπίας[14] (εικ. 7, 8, 11).

γ) Μερικά χρυσά κοσμήματα φοινικοπερσικής προέλευσης, όμοια με αυτά του Τρεμπένιστε, παρουσιάζει και ο γνωστός Βρετανός ιστορικός H.C. Wells[15] στην *Παγκόσμια Ιστορία* του. Επίσης, στη συλλογή περσικών κοσμημάτων Γκένολ της Νέας Υόρκης, που προέρχεται από το θησαυρό Ζιβίγιε του 7ου αι. π.Χ. υπάρχουν ίδια κοσμήματα. Σε μουσεία της Κύπρου, όπου από τον 9ο ως τον 5ο περίπου αι. π.Χ. σημειώνεται ασσυριακή και φοινικοπερσική κατοχή, εκτίθενται επίσης μερικά ίδια έργα.

δ) Για την έξοχη φοινικική τέχνη μάς μιλάει με θαυμασμό και ο Όμηρος.[16]

Ερμηνεία των κτερισμάτων

Η εμφάνιση των Περσών, ανδρών και γυναικών όσο και των πολεμιστών, διακρινόταν για τις χρυσές διακοσμήσεις με μαργαρίτες, αστερίσκους, χρυσές αλυσίδες, βραχιόλια και πολυτελείς στολές, που όλα τους είχαν ως γνώρισμα την έξοχη τέχνη.[17]

Η στολή και ο οπλισμός των Περσών διακρίνονταν ιδιαίτερα, κατά τον Ηρόδοτο,[18] για το «άφθονο χρυσίον». Κατά δε τον Στράβωνα «χρυσώ και αργυρώ καταλάμπεσθαι». Αυτό διαπιστώνεται και στους τάφους του Τρεμπένιστε.

Οι μαργαρίτες ήταν το εθνικό διακοσμητικό σύμβολο της Περσίας και το βλέπουμε ακόμα στα ερείπια των ανακτόρων της Περσέπολης, της Νινευή και των Σούσων, σε ναούς, αρχαία κτίσματα, σε έργα τέχνης, κοσμήματα αλλά και ως

12-13 Ανάγλυφα από τα ερείπια των ανακτόρων της Περσέπολης και των Σούσων, διακοσμημένα με το εθνικό διακοσμητικό σύμβολο των Περσών, τις μαργαρίτες.

12

13

εθνόσημο στις αμφιέσεις βασιλέων και αξιωματούχων. Σχετικά με τις διακοσμητικές μαργαρίτες αναφέρεται και ο Αθήναιος (εικ. 12-13).[19]

Με βάση τις πληροφορίες του Ηροδότου καθώς και όλα τα προαναφερθέντα ιστορικά στοιχεία, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι οι νεκροί που βρέθηκαν στους αρχαϊκούς τάφους του Τρεμπένιστε είναι Πέρσες. Πιθανότατα δε είναι οι επτά αξιωματούχοι αγγελιαφόροι με τους ακολούθους και τους υπηρέτες τους, που εξαφανίστηκαν από τον Αλέξανδρο Α', το 513 π.Χ. περίπου. Επίσης, τα περισσότερα ευρήματα των τάφων αυτών εκτιμάται ότι είναι περσικοφοινικικής προέλευσης και ανήκουν στους νεκρούς αυτούς.

Σημειώσεις

1 Ηρόδ. Ε 17.
2 Ηρόδ. Ε 18.
3 Ηρόδ. Ε 20.
4 Ηρόδ. Ε 21.
5 Ηρόδ. Ζ 172, 173, 175, Θ 45, Ε 22.
6 Α. Κεραμόπουλος, «Η αρχαϊκή νεκρόπολις του Τρεμπένιστε», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1927-1928, σ. 41 κ.ε.
7 Bogdan D. Filow, *Die archaische Necropole von Trebenischte am Ochrida*, Βερολίνο 1927.
8 Θουκ. Β 99, Στράβ. Ζ C.327.8.
9 Filow, *ό.π.*· Κεραμόπουλος, *ό.π.*
10 Rastko Vasic, «Sindos and Trebenischte», *Αρχαία Μακεδονία, 6ο Διεθνές Συμπόσιο*, τόμ. 2, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 1295-1302.
11 *Στο ίδιο*.
12 Ηρόδ. Α 198, πρβλ. Στράβ. ΙΕ C 735.20.
13 Ηρόδ. Ζ 89.
14 *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. Γ2, σ. 202, 203.
15 H.C. Wells, *Παγκόσμια Ιστορία*, εκδ. Βίβλος, Αθήνα 1952, σ. 341.
16 *Ιλιάδα* Ψ 743, *Οδύσσεια* δ 624-626.
17 Ηρόδ. Ζ 83-80-82. Πρβλ. Ξενοφ. *Κύρου παιδεία* Α III, ΣΤ III.
18 Ηρόδ. Ζ 83-80-83. Πρβλ. Στράβ. ΙΕ C 734.19.
19 Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* III 93 b, d.